

УДК 7.045-028,22(477):75;7.08;7.012(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-14>

Володимир КАБАЧЕНКО,
orcid.org/0000-0003-4376-1152
Заслужений художник України,
старший викладач кафедри образотворчого мистецтва
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
(Одеса, Україна) *kabachenkovolodymyr@gmail.com*

ВКЛЮЧЕННЯ ЖАНРІВ НАТЮРМОРТУ, ПЕЙЗАЖУ ТА ПОБУТОВОГО ЖАНРУ У ТЕМАТИЧНИХ КОМПОЗИЦІЯХ АНДРІЯ АНТОНЮКА

Андрій Данилович Антонюк займає особне, належне лише йому місце в мистецькій панорамі України. Творчість митця зорієнтована на проблематику української духовності у сучасному світі. Вона є національною за тематикою і самобутніми ознаками письма та образності, поєднаних з глибинністю і часоплинністю етнокультури. Те, що здавалося несумісним із мейнстрімом шістдесятих років ХХ століття – часу формування художника, нині сприймається як беззастережна класика вітчизняної образотворчості.

В статті досліджено творчий шлях – витоки, умови формування та еволюцію творчого методу відомого художника. Визнаний за життя митцем загальнонаціонального масштабу, Андрій Антонюк заслужив любов і повагу шанувальників завдяки високій духовності, що складає зміст його творчості, демократизму художньої мови та щирості вислову – як у мистецтві, так і в особистому житті. Разом із тим художник пішов у засвіти, не лишивши по собі теоретичних трудів, навчальних програм і наукових звітів, мемуарів і щоденників, значна частина його живописної і графічної спадщини не досліджена, розпорошена по світах.

Розглянуто складові індивідуальної манери майстра та особливості художньої мови, його досвід праці над тематичними композиціями. «Мій живопис стає продовженням материнської молитви за живих і мертвих, за злих і добрих, за весь світ наш. Я в Бога запитаю: «Для чого я на цій землі? І дай мені відповідь картиною, щоб я людям це розповів і більше нічого» – так говорив про свою творчість Андрій Данилович.

Мистецька і життєва доля художника складалася вдало. Хист виявився самобутнім, викликав інтерес. Час і місце йому сприяли надаючи можливість творити. Потужний мистецький спадок, вагомий творчі здобутки і відзнаки, які він отримував на визначних оглядах українського живопису, персональні виставки в Україні і за кордоном. Громадське визнання і державні нагороди. Музеї, приватні колекції, зацікавлення критики і повага колег...

Пропонована публікація має на меті актуалізувати увагу щодо творчої спадщини живописця і графіка Андрія Даниловича Антонюка (1943–2013 рр.) – народного художника України, лауреата національної премії імені Тараса Шевченка. Зокрема, мається на увазі світ образів та застосування технічних прийомів побудови художнього твору на основі індивідуальної манери відомого майстра образотворчого мистецтва.

Ключові слова: тематична композиція, жанрові ознаки і духовний зміст живописного твору, знаки і символи української образотворчості.

Volodymyr KABACHENKO,
orcid.org/0000-0003-4376-1152
Honored Artist of Ukraine,
Senior Lecturer at the Department of Fine Art
South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky
(Odesa, Ukraine) *kabachenkovolodymyr@gmail.com*

INCLUSION OF THE GENRES OF STILL LIFE, LANDSCAPE AND DOMESTIC GENRE IN THE THEMATIC COMPOSITIONS OF ANDRIY ANTONIUK

In the artistic panorama of Ukraine there is a very special place, taken by Andriy Danylovych Antonyuk. The artist's works are focused on the problems of Ukrainian spirituality in the modern world. It is national in subject matter and distinctive features of writing and imagery, combined with the depth and timeliness of ethnoculture. What seemed incompatible with the mainstream of the sixties of the 20th century – the time of the artist's formation, is now perceived as an unconditional classic of domestic art.

The article examines the creative path – the origins, conditions of formation and evolution of the creative method of the famous artist. Recognized during his lifetime as an artist of a national scale, Andriy Antonyuk earned the love and respect of his fans thanks to the high spirituality that makes up the content of his work, the democratism of his artistic

language, and the sincerity of his expression - both in art and in his personal life. At the same time, the artist went into the world without leaving behind theoretical works, educational programs and scientific reports, memoirs and diaries, a significant part of his pictorial and graphic heritage has not been researched, scattered around the world.

The components of the master's individual manner and features of the artistic language, his experience of working on thematic compositions are considered. "My painting becomes a continuation of a mother's prayer for the living and the dead, for the bad and the good, for our whole world. I will ask God: "Why am I on this earth? And give me an answer with a painting, so that I can tell people this and nothing else" – Andrii Danylovych said about his arts.

The artistic and life fate of the artist was successful. Hist turned out to be original, aroused interest. Time and place favored him, giving him the opportunity to create. A powerful artistic legacy, significant creative achievements and awards, which he received at important reviews of Ukrainian painting, personal exhibitions in Ukraine and abroad. Public recognition and state awards. Museums, private collections, the interest of critics and the respect of colleagues...

The proposed publication aims to bring attention to the creative heritage of the painter and graphic artist Andriy Danylovych Antoniuk (1943–2013), People's Artist of Ukraine, laureate of the Taras Shevchenko National Award. In particular, it refers to the world of images and the use of technical techniques for creating an artistic work based on the individual manner of a famous fine art master.

Key words: thematic composition, genre features and spiritual content of a painting, signs and symbols of Ukrainian art.

Постановка проблеми. Засоби побудови художнього образу і технічні прийоми праці над конкретним твором невід'ємні від індивідуальної манери автора, його уподобань та світоглядних уявлень. Разом із тим арсенал технічних прийомів складався століттями, кожна епоха висувала стандарти мистецького твору, що відповідали запитам і вподобанням тогочасного суспільства. Нині, коли відбувається переоцінка минулого та складається контекст українського мистецтва ХХІ століття, варто згадати яскравий слід, що залишив по собі А.Д. Антонюк та його спадок.

Аналіз досліджень. Нещодавно вийшла друком книга спогадів «Сто слів про Андрія Антонюка» за упорядкування Тараса Кременя, до якої увійшли мистецтвознавчі тексти, фахові монографії, журнальні та газетні публікації, спогади сучасників, вірші і проза, архівні документи і фотоматеріали, раніше невідомі ескізи і начерки митця. Творчість майстра має широкий розголос, приваблює чисельних шанувальників і дослідників, серед яких зокрема мистецтвознавці Володимир Підгора, Ольга і Андрій Тарасенки. Водночас осмислення творчої спадщини художника та його місця в сучасному українському мистецтві триває, відбуваються нові виставки, з'являються нові публікації.

Мета статті. Духовні основи та традиційні культурні цінності, яскраво втілені у творчості А. Д. Антонюка, для нинішньої генерації митців набувають особливої ваги в умовах війни, окупації значної частини степової України, пов'язаними з цим негараздами, обмеженнями і втратами у ділянці культури.

Мета цієї статті – розглянути складові творчого методу відомого художника з точки зору молодшого колеги та безпосереднього учасника сучасного мистецького процесу.

Витоки індивідуальної манери художника.

Епічні горизонти українського степу в тематичних композиціях А. Антонюка сприймаються як світ-в-цілому, поширюються на природні явища, охоплюють міфологічні та історичні події на противагу буденному, повсякденному, пересічному. Теми, сюжети, образи художника базуються на українській культурній традиції у таких її виявах як народна ікона та світська народна картина, що обіймає різні жанри малярства – історичний, побутовий, пейзажний, портретний, сатиричний.

Композиції таких народних картин, як «Козак-бандурист» та «Козак Мамай» мають визначені риси, власну типологію і тривалу в часі історію, гармонійно поєднують у собі жанрові сцени, портретні зображення, предмети побуту та пейзажні мотиви – тут немає місця для дисонансів, невизначеності сюжету чи змісту, випадкових чи зайвих деталей. Знаки і символи, культурні коди розкривають світогляд народу, його соціальні, етичні та естетичні погляди в переконливих реалістичних образах. Художня мова проста і безпосередня, вона протистоїть пишній репрезентативності поточних подій офіційної образотворчості.

Інша складова – фаховий вишкіл митця, що відбувався в стінах Одеського художнього училища та професійне становлення в одеському середовищі, що має власні мистецькі ознаки. Одесити – переконані лірики, вишукані колористи, живописці європейського стибу, що за висловом Ольги Савицької «власним розумом дійшли імпресіонізму». Не маючи міцного національного кореня та глибокої історичної перспективи місцеве художня традиція спирається на міфологію міста, створеною в свою чергу художниками та літераторами початку минулого століття.

Виклад основного матеріалу. Образотворче мистецтво півдня України ХХ століття, зокрема

радянського періоду, назагал вирізняється високим рівнем професійної підготовки авторів, тут завжди поцінювали фаховий вишкіл і не шанували аматорів. Насамперед цьому сприяв здоровий консерватизм, що сформувався в мистецькому середовищі протягом десятиліть. Одесити – переконані живописці: далі абстракціонізму йти не прагнуть. Логіка пластики завжди має перевагу над сюжетною. Розвиток образотворчого мотиву є головним стрижнем твору – чи то фігуративний, чи безпредметний живопис. Світлоносний колорит, полуденне повітря ніби згущується, перетворюючись на фарбу; зображення схоже на кольоровий потік. Лінія зрілого постімпресіоністичного пейзажного живопису й досі доволі авторитетна (Савицька, 2003: 130).

У тематичних творах українських митців радянської доби знаходилося місце для революційних вождів (своїх і чужих) та керованих ними народних мас, військових зв'язків червоноармійців, соціалістичного будівництва і трудових тріумфів, історичних з'їздів і парадів – не вистачало місця для історії буття українців минулого століття з його трагедіями війн, голодоморів, масових репресій, нищення інтелігенції і селянства. До того ж українська традиційна культура лишалися поза увагою переважної частини одеських митців, тут не в повазі барокова патетика чи фольклорні мотиви, декоративність чи підкреслена експресивність – потужні якості української образотворчості.

Вектор творчих зусиль молодшого покоління одеських шістдесятників, до якого належить Андрій Данилович, був спрямований в бік засвоєння досвіду західноєвропейського модернізму – з одного боку, з іншого – спирався на місцеву пленерну традицію. Обидва напрямки витікали з академічного виучки, що надавав місцевий навчальний заклад. Фаховий досвід стосувався пейзажу та натюрморту у взаємодії з побутовим жанром й пленером, реакцій щодо здобутків зарубіжного модерного мистецтва, осучаснення художньої мови і застосування спадку попередників, рефлексій на філософські та літературні джерела – але не виходив за межі тогочасного мейнстріму, тримався на рівні провінційної школи.

Безперечною перевагою української образотворчості є міцний зв'язок з народним мистецтвом, що формувалося віками, з фольклором і поезією, що також має давню історію. Саме цього не вистачало в живописі одеситів з його недавньою історією та програмованим опертям на середземноморську цивілізаційну традицію, міф міста та набутки сучасної європейської образотворчості.

Художник згадує: «Є така моя картина «Моя Венеція», так вона називається – це спогад дитин-

ства про мою Синюху, мій Буг, білі-білі мури і блакитну річку, і мости зірвані повинню, і ми човнами лише могли один до одного потрапити. І ось я згадую ці човни, ці мури, ці білі хати, підведені чорним. Я вийшов корову на берег пасти й кажу мамі – та це ж Венеція!» (Кремінь, 2020:125).

Зазначимо що в картині також задіяні дзвіниця, корова з телям, півень, людські постаті і дерева, кам'яні брили та зорана земля, степові стежки і ткані доріжки, ворони на гілці та качки на воді, горщик на столі застеленим скатеркою – вже сам перелік промовистий, такий що цілком вкладається у коло символів етнокультури і є присутнім як у народному декоративно-ужитковому та образотворчому мистецтві, так і в народній поетичній творчості – історичних думках, піснях, легендах і казках. Домінантна постать сіячки з портретними рисами бабусі художника та деталі композиції розташовані у степовому просторі з його безмежним овидом за ясної весняної погоди. Разом це складає образ українського степу – батьківщини художника і варіативно присутнє в багатьох тематичних композиціях.

Серед формальних засобів побудови картини слід відзначити могутню пластику письма з рисами експресіонізму, підсилений декоративізм кольору, сплюсненість перспективних скорочень, підкреслені ракурси, прискіпливий прорис орнаменту, смак до деталей, композиційну вправність і точність колористичного рішення. Художні елементи живописного твору відповідають загальному задумові, підпорядковуються внутрішньому просторові картини. Цей простір стає умовним, площинним, випрацюваним так, що додати або забрати щось – неможливо. Все настільки органічно поєднується в картині, що усвідомлення високої живописної майстерності приходить не відразу, твори художника сприймаються цілісно, природно, залишаються в пам'яті.

У тематичних картинах Антонока всі персонажі мають визначений характер, тут немає місця для невиразних постатей чи стафажу – численні автопортретні зображення, портрети рідних і близьких, наших сучасників – поетів і художників, а також віддалених у часі історичних діячів сприймаються одною великою родиною і є такою ж рівноправною ознакою краю як пейзажна чи натюрмортна складова образу степової України. Кожен фрагмент композиції має окремий сюжет і може бути самостійною картиною з чітко окресленою жанровою належністю.

Значний вплив на творчість майстра мала літературна і кінематографічна творчість земляка – Миколи Вінграновського, також Шевченківського

лауреата, з яким в дитинстві Андрій ходив до одної школи, а матері хлопців – до одної церкви. Багаторічна дружба і спільні мистецькі проєкти єднали Андрія з ще одним земляком, Шевченківським лауреатом – поетом Дмитром Кремінем. В творчому спадку художника є портрети Шевченка, Вінграновського, Креміна, а ще – портретні композиції багатьох письменників, філософів, музикантів: Миколи Будника, Василя Єрошенка, Юрія Кондратюка, Григорія Сковороди, Артемія Веделя, Дмитра Борзнянського, Максима Березовського... Портретну галерею доповнює низка творів за літературними мотивами.

Слід зазначити й те, наскільки щільно задіяна особистість митця, адже всі образи створені наче із себе – ліричні, міфологічні, історичні персонажі мають схожість з автором. Образотворчий арсенал майстра надзвичайно широкий. Все що зображено в картинах – пережите, відчуте, добре знане.

Овид степового краю, як і жодна степова стежка, не буває випадковим – пейзаж складається, живе своїм життям, набуває сенсу, осмислюється багатьма поколіннями земляків художника. Основою багатьох картин послугують дитячі враження, давніші спогади: «Згадую, везеш сіно на гарбі – ляжеш тримаєшся за вила, поки їдеш до Богопілля, а батько попереду іде, а я наче лечу по цьому небу, по нашому степу» (Кремінь, 2020: 130). Окремі фрагменти композицій художника за формальними ознаками можна віднести до натюрморту, інтер'єру, пейзажу що містить побутові сцени чи обрядові дії – але визначеної переваги в картинній композиції жоден із перелічених жанрів не має, все підпорядковано загальній ідеї, що охоплює більш широкі категорії ніж жанрові ознаки. Це стосується не лише окремої картини, але й творчості митця в цілому.

Технічні прийоми. Андрій Антонюк досконало володів техніками олійного і темперного живопису, енкаустики, акварелі. Творчості майстра притаманне широке використання технічних прийомів

як суто живописного характеру – імприматури, підмалювки, багатошарове письмо, так і графічного – прошкрябування шару фарби, протирання.

Окремо варто зауважити технічні засоби письма – використання авторського ґрунту, акварельних та акрилових фарб, яєчної темпері та авторських комбінацій казеїново-олійної темпері з олією і лаком, що дозволяє значно скоротити термін просушки живописного шару та надає змогу більш динамічно вести працю над полотном, швидше вносити зміни, правки тощо. Нинішній технічний стан картин добрий, наслідків порушень технологічних норм роботи живописними матеріалами не спостерігається.

Висновки. Андрій Антонюк є одночасно носієм і творцем національних культурних цінностей. Його творчість продовжує лінію традиціоналізму в мистецтві ХХ–ХХІ століть, представлену іменами Михайла Жука, Миколи Вінграновського, Дмитра Креміна, Валентина Алтанця, Миколи Степанова, Юрія Коваленка – художниками і поетами степової України.

Фаховий вишкіл митця лише стартує в стінах навчального закладу, згодом – формується протягом десятиліть практики, шліфується – протягом всього життя. Вивчення творчої спадщини на прикладах доробку видатних художників надає змогу зрозуміти творчі задачі автора й шляхи їх вирішення, ознайомитися з арсеналом мистецьких засобів праці, відстежити еволюційні зміни визначених авторських технічних прийомів.

Сенс праці художника над тематичною картиною полягає насамперед в осмисленні події (історичної, міфологічної, побутової) та її візуалізації. Світогляд Андрія Антонюка з дитинства формувався у середовищі української селянської родини через обрядовість сільського побуту, в якій людина сприймається часткою великої животворящої сили природи, носієм життєдайності – звідси і поетична та мистецька наснага, і відчуття часу та простору, і філософське ставлення до життя та космосу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ольга Савицька. Ми, темрява, спалахи. Сучасність. Література, наука, мистецтво, суспільне життя. Щомісячний часопис незалежної української думки. 2003. Київ, березень 3, С. 130–131.
2. Сто слів про Андрія Антонюка. Книга спогадів. Документально-художнє видання. Упорядкування, вступна стаття, примітки Т. Д. Креміна. Миколаїв: Іліон, 2020. 520 с.

REFERENCES

1. Olga Savytska. (2003) My, temryava, spalahy. [We, darkness, flashes] Syhasnist. Literatura, nauka, mystezytvo, suspilne zhyttia. Schomisiachny chasopys nezaleznoi ukrainskoi dumky – Modernity. Literature, science, art, social life. Monthly magazine of independent Ukrainian opinion. Kyiv, berezen 3, s. 130–131 [in Ukrainian].
2. Sto sliv pro Andriia Antoniuka. (2020) [One hundred words about Andrii Antoniuk] Knyha spohadiv. Dokumentalno-khudozhnie vydannia. Uporiadkuvannia, vstupna stattia, prymitku T.D. Kreminia – Book of memories. Documentary and artistic edition. Arrangement, introductory article, notes by T.D. Kremin. Mykolaiv: Ilion, 520 [in Ukrainian].